

Зустріч через віки Байрон і Лермонтов: діалог

двох поетів

9 клас

*«...Твій гордий дух і непокора,
Що їх і небо не поборе,
Для смертних прикладом стає»
(Байрон «Прометей»)*

1 ведучий: Байрон і Лермонтов — два поети, дві бентежні душі... Їхні долі напрочуд схожі. В обох були горді, незалежні характери, обом притаманне прагнення волі, сміливість, рішучість. Обидва не були визнані на батьківщині вищим світом і стали вигнанцями. Байрон помер на чужині, віддавши життя за свободу Греції. Лермонтов воював на Кавказі, висланий царем за участь у дуелі, а точніше - за свої вірші, за дух непокори. Він загинув на дуелі біля гори Машук. Байронові виповнилося 36 років, Лермонтову — 26. Як багато вони ще могли зробити, як мало їм було відпущено на творчість.

2 ведучий: Так якими ж вони були насправді? Про що думали, мріяли, писали? У пам'яті століть вони стали геніями. У чому ж секрет їхньої геніальності? Що це — тягар чи високий злет? Творчість завжди викликає чорну заздрість з боку пересічних людей. Генію почесно жити у віках, але катастрофічно важко у житті. На те він і геній.

Учень-Байрон: Я народився у Лондоні 22 січня 1788 року. Уже в ранньому дитинстві на мою долю випало чимало розчарувань. Батько полишив сім'ю, мати мала різкий і запальний характер Гордонів, вроджена кульгавість — усе це залишило свій відбиток у моїй вразливій душі. Мої інтереси сформувалися у школі Харроу, куди мене віддала вчитися мати. Там я захопився поезією Давньої Греції та Риму, зробив перші переклади античних авторів англійською мовою, там до мене приходять перше кохання (її звали Мері Чаворт). Була ще одна любов у мене — це Ньюстедський замок, яким володіли Байрони. Напівзруйнований готичний замок, перекази про появу привидів, озеро, покинутий парк, поруч садиба Чавортів — ось той світ, що надихнув мене на вірші. **Прощання з ньюстедським абатством** (уривок)

*Свище вітер в твоїх, древній Ньюстеді, мурах,
Стала пустою вже ти, оселе батьків.
Не троянди цвітуть, — по алейних бордюрах
їх заглушує ліс кропиви й будяків.*

Сплять у склепах давно смілі й горді барони,

Що водили васалів у землю святу.

Лиш під вітром мечі, ніби дзвін похоронний,

Б'ють у панцир важкий, по іржавім щиту.

(Пер. Дмитра Паламарчука)

1 ведучий: Байрон завжди протиставляв саксонській пишності різнобарвну природу, що живе за своїми законами, незалежна і вільна. Він пориває зі світом, бо не хоче жити серед рабів. Гори, ліси, морські хвилі поет бачить як втілення свободи і гармонії.

1-й читець читає вірш англійською мовою із наступним перекладом.

Хотів би жити знов у горах
Хотів би жити знов у горах
Дитям безжурним, як колись,
Блукать між скель, в морях суворих
Між хвиль розбурханих нестись.
Моя ж душа, мов птах прип'ятій,
Що прагне скель і висоти,
Страждає в Англії пихатій,
В краю лукавства й німоти.

Дай утекти мені, талане,
На лоно урвищ і горбів,
Забудь всі титули й кайдани,
Лакуз вельможних і рабів.
Веди мене на хмурі скелі.
Де стогне грізний океан, —
Верни в дитинства дні веселі,
Дай серцю відпочити од ран.
(Пер. Д. Паламарчука)

I would I were a careless child,
Still dwelling in my Highland cave,
Or roaming through the dusky wild,
Or bounding o'er the dark blue wave.
The cumbrous pomp of Saxon pride

Accords not with the free-born soul,
Which loves the mountain's craggy side,
And seeks the rocks where billows roll.
Fortune take back these cultured lands.
Take back this name of splendid sound!
I hate the touch of servile hands,
I hate the slaves that cringe around.
Place me among the rocks I love,
Which sound to Ocean's wildest roar;
I ask but this—again to rove
Through scenes my youth hath known before.

2 ведучий: Дитинство Лермонтова теж пройшло серед пишної чудової природи Пензенської губернії. Село Тархани, або по-старовинному Нікольське, — великий маєток, який належав бабусі поета Єлизаветі Олексіївні Арсенєвій. Цей край лермонтовського дитинства спливе в його пам'яті під час балу 1 січня 1840 року.

2-й читець читає уривок із вірша "Как часто пестрою толпою окружен".

*И вижу я себя ребенком; и кругом
Родные все места: высокий барский дом
И сад с разрушенной теплицей;
Зеленой сетью трав подернут спящий пруд,
А за прудом село дымится — и встают
Вдали туманы над полями.
В аллею темную вхожу я; сквозь кусты
Глядит вечерний луч, и желтые листья
Шумят над робкими шагами.*

2 ведучий: Про ранній період лермонтовської біографії згадає С.О. Раєвський. Він пам'ятав дитячу кімнату Лермонтова з покритою сукном підлогою, на якій хлопчик любив малювати крейдою; пам'ятав, як Міша, який щойно навчився говорити, повторював «тол — стол», кошка — окошко». Катання зі снігових гір, ряжені під час святка, ігри, ходіння в ліс на Трійцю. Троюрідний брат Лермонтова Я.П. Шан-Гирей згадає десятирічного Лермонтова в зеленій курточці, темноволосого з білявим пасмом на лобі, смаглявого, з чорними блискучими очима. Лермонтовські очі добре запам'ятались мемуаристам. Про очі згадують А.М. Марійський, товариш па юнкерській школі, І.І. Панаєв, К.А. Сушкова. Автор найкращого словесного портрета Лермонтова І.С. Тургенєв писав: «В наружності Лермонтова було що-то зловеще і трагическое; какой-то сумрачной и недоброй силой, задумчивой презрительностью веяло от его смуглого лица, от его больших и неподвижно-темных глаз. Их тяжелый взор странно не согласовывался с выражением почти детски нежных и выдававшихся губ».

1 ведучий: Згадуючи Тархани, Шан-Гирей запам'ятав «стінку» на Великому ставку. На льоду сходилися для кулачного бою стіна на стіну дві групи селян. Можливо, цю старовинну розвагу Лермонтов описав у «Пісні про царя Івана Васильовича»... Шан-Гирей називає тих, хто оточував Лермонтова в Тарханах: учитель Капе, колишній офіцер наполеонівської армії, грек із Турції, старенька німкеня Христина Йосипівна Ремер, домашній лікар Левіс.

2 ведучий: Яку вдачу мали обидва поети? Які обставини формували їхні характери? Біографи життєпису Байрона відзначають, що він був людиною надзвичайно складною і суперечливою. Суперечливість виявлялася у швидкій зміні настрою: він міг бути то похмурим, то раптово приходив у шал, але ніколи не був байдужим, завжди був охоплений якоюсь пристрасно. Іноді на нього находив страшений гонор. Але «коли в ньому пробуджувався геній, все забувалося, поет злітав до небес і захоплював нас із собою», — згадає Ф. Стендаль.

Про те, як формувався характер Лермонтова, пише він сам у незавершеній автобіографічній повісті. Його Арбенін — це сам Лермонтов. Характер складався важко, був зіпканий із протиріч. Замятість поєднувалася із дикою хоробрістю, коли він слухав про волзьких розбійників. Йому хотілося ніжності, ласки, але його ніхто не розумів. Виникла образа, а потім — замкненість, відчуженість. Він ховав свої чисті думки за удаваною різкістю. Важкий характер не приніс йому щастя. Передчуття трагічного кінця з дитинства переслідувало його.

Учень-Лермонтов читає вірш.

*Нет, я не Байрон, я другой,
Еще неведомый избранник.
Как он, гонимый миром странник,
Но только с русскою душой.
Я раньше начал, кончу ране,
Мой ум немного совершит;
В душе моей, как в океане,
Надежд разбитых груз лежит.
Кто может, океан угрюмый,
Твои изведать тайны? кто
Толпе моей расскажет думы?
Я — или бог — или никто!*

1 ведучий: Лермонтов ріс хворобливим хлопчиком. Хворобливість розвинула хорошу рису: він навчився думати, уявляючи себе то отаманом розбійників, то солдатом кутузівської армії. Рано прийшли думки про справедливість. Усе це колись виллється у віршах:

*У врат обители святой
Стоял просящий подаянья
Бедняк иссохший, чуть живой
От жады, жажды и страданья.
Куска лишь хлеба он просил,
И взор являл живую муку,
И кто-то камень положил
В его протянутую руку...*

2 ведучий: Тарханська хроніка була драматичною. Шлюб батька і матері був нерівним. Арсенєва належала до роду Століпіних. Батько Лермонтова походив із небагатої сім'ї, мав чин капітана у відставці. Між ними нерідко виникали чвари. Мати захворіла на сухоти і померла у 1817 році. Між тещею та зятем почалася тяжка і нерівна боротьба. Нарешті батько виїхав із Тархан, залишивши сина. У заповіті Арсенєва писала, що у випадку, коли Юрій Петрович візьме сина, вона залишить онука без спадщини.

1 ведучий: Дуже рано Байрона стали залучати до знань. Коли йому було чотири роки, його віддали до школи в Ебердині. Потім шкільне життя було раптово змінено на домашнє. Навчившись читати й писати, маленький Байрон одержував уроки з історії, латини. Згодом була школа в Харроу, Кембриджський університет. Навчання у Кембриджі додасть йому освіченості, поглибить його інтереси до античної літератури, філософії, викличе захоплення англійською літературою. Байрон був високоосвіченою людиною, хоча в університеті високими оцінками не відзначався. Захоплювався спортом: верховою їздою, плаванням, боксом. Не обходили його й світські інтереси молодого денді.

Подорож, яку здійснить Байрон у південні країни, відрізнятиметься від тих, що влаштовували англійські аристократи у пошуках відпочинку від науки та у веселощах. Ось його маршрут: Португалія, спустошена наполеонівськими та англійськими військами; Іспанія, що мужньо билася з французами; Греція — країна європейської культури, яка стогне від тиранії турецького султана. Це була арена політичних баталій. Через 13 років Байрон знову приїде сюди, щоб зі зброєю в руках битися за вільну Грецію. Під час подорожі народжується поема «Паломництво Чайльд Гарольда». Це було свідоме поетичне зрілість, успіх Байрона сприймався як диво. Чайльд Гарольд схожий на автора, він втілює в собі комплекс уподобань та розчарувань молодого людини початку XIX століття. Порвавши зі світом, герой відчуває самотність, холодний відчай, розчарування в людях. Тим самим він стає вищим за всіх і викликає співчуття автора.

Учень-Байрон читає уривок із поеми «Паломництво Чайльд Гарольда».

Паломництво Чайльд Гарольда (уривок)

*Один! Один! Кругом вода.
Вода без краю й меж..
Ніхто мене там не згода,
і я нікого теж
Лиш пес завис. А мене
В роздвіці кілька літ, —
Він, вірний іншому, мене
Порве біля воріт.*

*Вперед, корабле мій, лети,
Морську глибину долай!
Примчи у будь-які світи,
Але не в рідний край.*

*Вітання шлю морським валам,
А вдасться доплсти, —
Чужим вітання берегам!
О краю мій, прости!*

(Пер. Д.Паламарчука)

1 ведучий: Паралельно Байрон працював над східними поемами «Гяур», «Корсар», де виникає образ демонічної особи, благородного розбійника. До цього циклу належить і поема «Мазепа», де конфлікт особистості з суспільством тлумачиться у романтичному дусі.

Інсценування уривка з поеми «Мазепа». На сцені — Байрон, Мазепа і Карл XII у полі біля вогнища.

(Звучить музика: Бетховен «Увертюра до опери «Фіделіо»).

Байрон: *В жахливий день біля Полтави*

*Від шведів щастя утекло.
Навкруг порубане, криваве.
Все військо Карлове лягло.
Військова міць, воєнна слава,
Така ж як ми, її раби —
Майнула до царя, лукава,
І врятувався мур Москви...*

*Із цим упоравшись, гетьман
На землю розіслав жупан.
Списа до дерева припер,
І взявсь оглянути тепер
Рушницю, чи вона як слід
Перенесла важкий похід,
Чи часом порох не промок,
Чи в кремін потрапля курок,
Оглянув піхву, ще й ефес,
Чи вже не перетерся десь
Його міцний ремінний пас.
Аж потім славний ватажок
Добув торбинку й боклажок,
Увесь убогий свій припас, —
/ з Карлом і всіма з почоту
Гостинно поділився він
З такою гідністю достоту,
Як на бенкеті дворянин.
Король з усмішкою гіркою*

*Свою мізерну пайку взяв
І, приховавши приступ болю.
Бадьоро, голосно сказав...*

Король: *У всіх із нашого гуртка
Відважний дух, тверда рука,
Та хто в цей час маршів, боїв
Балакав менше й більш зробив,
Ніж ти, Мазепо? На землі,
Від Олександрових часів
Такої пари не знайти,
Як твій Буцефалос і ти.
Бо й скитську славу топчеш ти
На ріках і просторах степу.*

Мазепа: *О, я прокляв
Ту школу, де я вчивсь їзди.*

Король: *Чому ж це так, старий гетьмане?
Чи добра школа то була?*

Мазепа: *На жаль, це повість не мала,
А скільки миль ще перед нами
Та сутичок із ворогами,
Що дужчі в десять раз од нас,
Залишим це на крацій час,
Аж доки за руслом Дніпра
Ми зможем коней покласти.
Вам, пане, спати вже пора,
А варту буду я нести.*

(Пер. Дмитра Загула)

2 ведучий: У Лермонтова рано розвинулася художня натура. Він добре малював, ліпив, його приваблювала природа своєю таємничістю, непізнаністю. Лермонтова хвилюють роздуми про Всесвіт, героїчні події минулого Росії. У селі Тархани жили кріпаки Арсенєвої, багато з них нещодавно повернулися із закордонного походу. Вони розповідали, як били Наполеона, як тікав він із Росії, деякі пам'ятали про день Бородіна. Із таких ось спогадів згодом народилося:

*Скажи-ка, дядя, ведь недаром
Москва, спаленная пожаром,
Французу отдана?
Ведь были ж схватки боевые?
Да, говорят, еще какие!
Недаром помнит вся Россия
Про день Бородину!*

Промайнуло дитинство... Лермонтов їде до Москви і вступає у пансіон при Московському університеті. У пансіоні викладали кращі професори Московського університету. «Навчальний курс був загальноосвітнім, але дещо вищим за гімназичний. Тут вивчалася вища математика, історія, римське право, естетика, класичні мови. Велика увага приділялася урокам літератури, або російській словесності», — згадує Д.А. Мілютін. Дух вільнодумства не згасає серед пансіонерів: вони читають Рилєєва, Пушкіна, співчують декабристам. Поезію Лермонтова надихає любов до рівного краю і свободи. В одному із зошитів він запише:

*«Настанет год, России черный год,
Когда царей корона упадет»...*

Зароджується образ Демона, легендарного новгородця Вадима, котрий очолив повстання проти іноземного князя Рюрика. У віршах ще багато наслідувань, багато від Пушкіна. Ще довго, майже 10 років, він нічого не друкуватиме, а для першої збірки відбере 2 поеми із 30, 26 і 400 віршів.

Восени 1830 року Лермонтов став студентом Московського університету, де вчилися на той час Герцен, Огарьов, Белінський, Гончаров. Герцен порівнює університет того часу із Царськосельським лицеем, називає його опальним. Студенти збиралися у гуртки, думали, сперечалися, обмінювалися першим літературним досвідом. Лермонтов був дуже музикальним — грав на скрипці та роялі, співав, писав музику. Він добре малював, знав математику, грав у шахи. Був освіченим, начитаним юнаком, володів іноземними мовами (німецькою, французькою) трохи гірше знав англійську, але вивчав її за творами Байрона. Участь у студентській витівці проти реакційного професора Малова позбавляє його можливості вчитися далі. Його не прийме жоден університет, і Лермонтов змушений вступити у юнкерську кавалерійську школу. Із аудиторій Московського університету він потрапляє в обстановку муштри та нескінченних парадів, його оточує грубий і розбещений світ військових. Юнкерам навіть було заборонено читати художню літературу. Але військову справу Лермонтов знав добре, а в рідкі часи дозвілля писав, іноді навіть на дні ящика стола, якщо не було паперу під рукою. В кінці 1834 року він вийшов офіцером у лейб-гвардійський гусарський полк, який квартирував у Царському Селі. Світський Петербург зображений ним у драмі «Маскарад» та романі «Княгиня Ліговська».

Інсценування уривка з драми «Маскарад» (3 дія, сцена 1, вихід 2 від слів Арбеніна «Я сомневался? я? а это всем известно...») до сцени 2).

2 ведучий: У «Маскарад» Лермонтов звинувачує аристократичний Петербург, столичних кар'єристів, інтриганів, шулерів у брехні, духовному-зубожінні. Начальник 3 відділу граф Бенкендорф вимагає переробки п'єси, і вона за життя Лермонтова так і не побачила світ.

1 ведучий: Обидва поети були нещасливими в коханні. Байрон у 1814 році одружується з Анабелою Милбенк, сподіваючись, що сімейне життя принесе йому довгоочікувані щастя і спокій. Згодом він зрозумів свою помилку. Дружина, вихована в аристократичному дусі, була надто гордою і зарозумілою. Вона намагалася вирвати Байрона із кола друзів-вільнодумців. Шалений норів Байрона теж був причиною сімейного розладу. Поет глибоко переживав, особливо розлуку з донькою Адою. Багато віршів Байрона присвячені Августі Лі, зведеній сестрі поета, з якою Байрона зв'язували теплі і дружні стосунки. В Італії, у вигнанні, до Байрона приходять справжнє кохання до Терези Гвіччолі. Життя його стає гармонійним і цілеспрямованим. Історія кохання відображається у його віршах.

(Звучить музика до циклу пісень «Кохання поета» на вірші Гейне).

Учень-Байрон: *Коли сниться мені,
що ти любиш мене,
Ти на сон мій не гнівайся, любя, —*

Тільки в мріях я маю те щастя ясне,
 Кожний ранок - оплакана згуба.
 Любий сон! Забери собі силу мою,
 А мені дай безсилля розкішне,
 Може, знов, як в ту ніч, буду я у раю.
 Ох, яке ж то життя буде пишне!
 Смерть і сон, кажуть люди, то браття рідні, —
 Сон єсть образ мовчазної смерті,
 Коли смерть може дати кращий рай, ніж у сні,
 То я прагну скоріше умерти.
 Ох, не хмур, моя мила, брівок лагідних,
 Не гадай, що я надто щасливий!
 Коли грішний був сон, — я спокутував гріх:
 Зник без сліду мій сон чарівливий...
 Хоч я бачив, кохана, твій усміх у сні,
 Не карай ти мене за примари!
 Після мрій чарівних прокидаєш мені —
 Се страшніше від всякої кари!

(Пер. Лесі Українки)

2 ведучий: Сучасники відзначають, що Лермонтов не мав успіху у жінок, це зробило його глузливим та іронічним. Але поет знав справжнє глибоке кохання. У його віршах часто проходить мотив кохання та зради.

Учень-Лермонтов:

*Я не люблю тебе; страстей
 И мук умчался прежний сон;
 Но образ твой в душе моей
 Все жив, хотя бессилен он;
 Другим предавшись мечтам,
 Я все забыть его не мог;
 Так храм оставленный - все храм,
 Кумир поверженный — все бог!*

У різний час Лермонтов мав дружні стосунки із Сушковою, Анненковою, Верещагіною, Івановою. Але до кінця життя він зберіг у серці кохання до Варвари Лопухіної. Її сповідувався у листах, їй присвячував вірші, важко пережив її заміжжя.

Інценування «Лермонтов пише листа до Лопухіної»: «Я все ще не могу представить себе, какое впечатление произведет на вас моя большая новость: я, живший до сих пор для литературной карьеры, столько принесший в жертву моему неблагодарному кумиру, я становлюсь воином; может быть, такова особая воля providения»...

Інценування «Лопухіна відповідає на лист Лермонтова»: «Не могу выразить вам огорчения, которое причинила мне сообщенная вами дурная весть. Как после стольких усилий и трудов увидеть себя совершенно лишены надежды воспользоваться их плодами и быть вынужденным начать совершенно новую жизнь? Это поистине неприятно»...

1 ведучий: Та сильнішим за кохання, за все на світі був потяг обох поетів до свободи. У 1812 році Байрон двічі виступає у парламенті на захист простого люду, пише сатиричні вірші «Ода авторам білля проти машиноборців» та інші. Це був прояв бунтарського духу поета. Цікавим був цикл «Єврейські мелодії», де найкращий вірш — «Валтасарове видіння». Ставши об'єктом цькування офіційного англійського суспільства, Байрон назавжди залишає батьківщину. Він живе у Швейцарії, Італії, Греції. В Італії бере участь у боротьбі карбонаріїв за визволення з-під австрійського панування. У Швейцарії Байрон зустрічається з іншим вигнанцем — поетом Шеллі, з котрим невдовзі затуварив. Поета оточували спокій і тиша: гори, озера, зелені луки. Ось що пише він у щоденнику: «Звуки коров'ячих дзвіночків (все багатство місцевих жителів, як у біблійних патріархів, — у черехах); пасовиська, розташовані вище за будь-яку гору в Англії, пастухи, що кличуть нас з вершин і грають на своїх сопілках на недосяжній висоті, і вся навколишня природа втілює все, що я чув або міг уявити про рай пастухів». У Швейцарії була розпочата поема «Манфред», написаний вірш «Прометей», поема «Шильйонський в'язень», герої яких — видатні особи, які не схилиються перед владою.

(Звучить мелодія «Революційного етюд» Шопена, музика до драматично! поеми «Манфред» Шумана).

Восени 1816 року він виїжджає до Італії і оселяється у Венеції. Байрон пише у листі: «Все у Венеції незвичне — її зовнішній вигляд здається сновидінням, історія її схожа на поему». В Італії Байрон багато працює, тут до нього приходять справжнє кохання до Терези Гвіччіолі. Молода графиня була не тільки красивою жінкою, вона мала художній смак, цікавилась літературою. Із листа поета до Терези Гвіччіолі: «Я не хотів більше кохати і не надіявся бути коханим. Я буду тим, чим ти побажаш — буду, можливо, щасливий твоїм коханням, але спокою мені уже не знати ніколи. Не треба було тривожити моє серце — адже до цього часу моє кохання було нещастям для тих, кого я кохав — і для мене самого». В Італії Байрон познайомився з представниками таємної організації карбонаріїв, брав участь у повстанні у Неаполі. Визначною подією була публікація поетичної драми «Кайн» за біблійним сюжетом, далі був «Дон Жуан». Останнім пунктом цієї вимушеної подорожі Байрона була Греція. Він уже звертався до неї під час першої подорожі у «Пісні грецьких повстанців». В Кефалонії Байрон пише вірш «Із щоденника в Кефалонії», відомий у російському перекладі О. Блока.

Учень-читець:

Journal in Cephalonia

*The dead have been awakened — shall I sleep?
 The World's at war with tyrants — shall I crouch?
 The harvest's ripe—and shall I pause to reap?
 I slumber not; the thorn is in my Couch;
 Each day a trumpet soundeth in miner ear,
 Its echo in my heart —*

Из дневника в Кефалонии

Встревожен мертвых сон, — могу ли спать?

*Тираны давят мир, - я ль уступлю?
Созрело жатва, — мне ли медлить жать?
На ложе колкий терн; я не дремлю;
В моих ушах, что день, поет труба,
Ей вторит сердце...*

(Пер. О.Блока)

1 ведучий: Байрон переїжджає у м. Міссолунгі, де він повністю віддається боротьбі за визволення Греції. Останній вірш «В день мого тридцятишестиліття» проникнутий болем і відчаєм, передчуттям смерті.

Учень-Байрон: *Вгамуйся, серце. Вибив час:*

*Нікого нам не зворушить.
Нехай любов обходить нас,
Та нам — любить.
Пожовкли днів моїх листи,
Засох любові цвіт і плід.
Повзуть скорбота й хробаки.
За мною вслід.*

1 ведучий: Фізичні недуги підступно підірвали здоров'я поета. 1 квітня 1824 року Байрон помер. У Греції було оголошено національний траур, але не так сприйняла смерть Барона батьківщина. Йому не знайшлося місця у пантеоні великих письменників Англії, і поет був похований у родинному замку Ньюстед. Поет, що прославив свободу і віддав життя за неї, живе у наших серцях. Одним із перших до перекладів його творів звернувся російський поет Лермонтов, доля якого багато в чому повторила долю англійського вигнанця Байрона.

2 ведучий: Національна слава прийшла до Лермонтова у рік смерті Пушкіна. Запальний юнак, схвилюваний загибеллю великого поета, пише вірш «Смерть поета», у якому він називає дійсних вбивць поета: «Въ, жадною толпой стоящие у трона, Свободы, Гения и Славы палачи...»

(Читець читає вірш «Смерть поета»).

Вірш переписувала молодь, вчила напам'ять, цитувала. Граф Бенкендорф і цар Микола I збентежені. Автора очікує вигнання на Кавказ у Нижегородський драгунський полк. Із заслання Лермонтов привіз у Петербург поему у дусі народних билин «Песня про царя Івана Васильовича, молодого опричника и удалого купца Калашникова», де він оспівує непокірну, незалежну людину, яка не хоче підкоритися тиранові. «Пісня про царя Івана Васильовича» — один із найкращих творів російської та світової поезії. Лермонтов показав у ній велич російського характеру і відтворив дух і стиль народної поезії. Поезія надрукована у журналі «Отечественные записки», в якому «зосереджена благородна, чесна і розумна думка», — писав В.Г. Белінський. На сторінках цього журналу з'являються вірші «Дума» і «Как часто пестрою толпою окружен». Приписка до останнього вірша «1 січня» не залишала сумніву, що там описаний останній маскарад, де був присутній сам цар.

Через три роки після смерті Пушкіна почалося цькування іншого великого поета Росії. Підступні вороги у 1840 році спровокували дуель Лермонтова із сином французького посла Барантом, але, на щастя, дуель закінчилася щасливо. Але невдовзі на Лермонтова накладено арешт, знову плетуться інтриги. Цар висилає поета на найважчу дільницю ю — у Тенгінський полк. Перед виїздом на квартирі у Карамзіних Лермонтов пише вірш «Тучи».

(Читець читає вірш «Тучи»).

1 ведучий: А у книгарнях з'являється його новий роман «Герой нашего времени». Книга розходилася із небувалою швидкістю. Кожен хотів знати, кого письменник називає героєм свого часу? Героїв наслідують, з них беруть приклад. Але лермонтовський Печорін не має мети, бажань, не знає щастя ні в коханні, ні в дружбі. Він самотній та нещасний, як і герой Байрона, усім людям він несе страждання або смерть. Хто ж винний у цьому? Це зрозумів навіть цар. Він безжалісно спостерігає за долею поета. Піти у відпустку — ні, у відставку — ні, одержати нагороду — знову ні. З цивільним складніше, Лермонтов-військовий був у тирана в руках.

1841 рік... Взимку поет відвідує Петербург під час відпустки, якої домоглася для онука Арсенєва. Його радісно зустрічають у колі друзів. Він від'їздить 14 квітня, граф Бенкендорф відсилає поета знову на Кавказ, даючи йому 48 годин. Але, повернувшись на Кавказ, Лермонтов відправляється не в полк, а в П'ятигорськ для лікування на водах. У П'ятигорську зібралася місцева та столична аристократія. Знову починаються інтриги, на Лермонтова нацьковують офіцера Лисевича, але той відмовляється від дуелі, говорячи, що у нього рука не підніметься проти поета. У Мартінова піднялася. Ввечері 13 липня він, повіривши наклепам, викликав Лермонтова на дуель. У нічний час напередодні дуелі виходить поет до безлюдних схилів гори Машук. У небі — південна голуба ніч, у туманному синьому сиві — земля, сяють зірки. У місячному світлі стелиться зоряний шлях.

Учень-Лермонтов читає вірш «Выхожу один я на дорогу».

2 ведучий: (На фоні мелодії романсу «Белеет парус одинокий»): 15 липня біля гори Машук відбулася дуель, вірніше — це було заздалегідь сплановане вбивство. Лермонтов був убитий прямо в серце.

(У виконанні читця звучить вірш «Завещание»):

*Наедине с тобою, брат,
Хотел бы я побыть:
На свете мало, говорят,
Мне остается жить!
Поедешь скоро ты домой;
Смотри ж... Да что? Моей судьбой,
Сказать по правде, очень
Никто не озабочен.*

А если спросит кто-нибудь...

Ну, кто бы ни спросил,

Скажи им, что навьлет в грудь

Я пулей ранен был;

Что умер честно за царя.

Что плохи наши лекаря

И что родному краю

Поклон я посылаю.

1 читець: «Поприще великое могло ожидать его, — писав Гоголь. — Никто еще не писал у нас такою правильной, прекрасной и благоуханной прозой... Готовился будущий великий живописец русского быта»..

2 читець: «Содержание, добытое со дна глубочайшей и могущественнейшей природы, исполинский взмах, демонский полет — с небом гордая вражда — все это заставляет думать, — відзначав Белінський, — что мы лишились в Лермонтове поэта, который, по содержанию, шагнул бы дальше Пушкина».

3 читець: Високо цінував мову Лермонтова А.П. Чехов: «Я не знаю языка лучше, чем у Лермонтова. Я бы сделал так: взял его рассказ и разбирал бы, как разбирают в школах, — по предложению, по частям предложения... так бы и учился писать».

1 ведучий: Ось у чому розгадка секрету, чому так багато віршів Лермонтова перетворилися на народні пісні, їхня простота дорівнює глибині змісту. Жодне слово не застаріло, не потребує пояснення. Хвилюють і наводять на глибокі роздуми сум чинари і дубового листка, мрії самотньої сосни та пальми, зговір Терек з Каспієм, плач старої скелі за золотою хмаринкою.

2 ведучий: З якою суворістю простотою промовляє останнє прохання вмираючий у «Заповіті». Скільки гірких сумнівів у «Думі», скільки гордої і ніжної любові до «печальних деревень» у вірші «Родина». Не випадково сучасники порівнюють Лермонтова з Байроном, називають «російським Гете», намагаючись поставити його в один ряд з найбільшими поетами століття.

Галина Козуб
кандидат філологічних наук